

מגיד ירחים

תמוז

עלון חדשי להנחלת משנתו ומורשתו של מרן הראי"ה קוק זצ"ל ■ גיליון מס' 105 ■ תמוז תשס"ח

על משנת הראי"ה מאת הראי"ה קוק זצ"ל

אור הקודש מתפשט בתחילה על כח הדיבור, שנעשה כולו נובע ממצע החיים של הקדושה, המפוארה בהוד יפעת חכמתה וזוהר חייה, ואחר כך מתעלה גם כן חוש השמיעה, שכל הנשמע מצטרף לאור גדול, מהור וקדוש, ואחר כך האור מתפשט על חוש הראיה, וכל מראה עינים מתקדש ומתעלה, ומביא חשבון עולם ברור וצלול, וחיים קדושים עליונים וברכת די נשגבת להביא מובה לכל אשר יביט בעיני הקודש, עין די אל וראיו למיחלים לחסדו.

אורות הקדש חלק בי עמי שא

ושלום. ואמר שבעל העין טובה יגדיל כל פעל, לפי התכונה האנושית המתחשת לשירה מתוך עונג והרחבת הדעת על מחזה מעשה די' הנהדרים "מה גדלו מעשי די' " ועין אי"ה לברכות חלק ב, עמ' רפז. כוונת הדברים היא כי שהצורה בה האדם מתבונן על השגחת די' בעולם היא המשפיעה על מצבו הנפשי ועל התייחסותו לבני אדם. מי שמאמין שרצון די' הוא להיטיב עם בריותיו, כי לשם כך הוא ברא את העולם, שמח בחייו ומסתכל על העולם ועל הבריות בעין טובה. לעומתו, אדם הרואה רק רע במציאות, בא לידי יאוש וגם אם הוא פוגש טוב הוא מקטין אותו. האדם האופטימי מוסיף טוב במציאות ואילו האדם המיואש משפיע רע על המציאות. המרגלים בעלי העין הרעה המיטו אסון על עם ישראל לשעה ולדורות.

באגרות הראי"ה (חלק א, אגרת צו) כותב הרב: "יסוד הגלות והשפלות הנמשך בעולם בא רק ממה שאין מודיעים את א"י, את ערכה וחכמתה, ואין מתקנים את חטא המרגלים שהוציאו דיבה על הארץ, בתשובת המשקל: להגיז ולבשר בעולם כלו הודה והזרה, קדושתה וכבודה, והלואי שזוכה אחרי כל ההפלגות כולו, מצדנו, להביע אף חלק אחד מרבבה מחמדת ארץ חמדה ומהדרת אור תורתה ועלוי אור חכמתה ורוח הקדש המתנוסס בקרבה". תיקון חטא המרגלים היא החובה להכיר בטוב הארץ ובמיוחד במעלתה הרוחנית העצומה.

הגאולה שתוציא אותנו מבין המיצרים תבוא על ידי מנהיגים בעלי עין טובה, היכולים להראות לעם את הצדדים הטובים הטמונים במציאות. חז"ל מלמדים אותנו שתלמידי חכמים שבארץ ישראל נקראים "נעם" כיון שהם מנעימים זה לזה בהלכה, בניגוד לתלמידי חכמים המצויים בבבל, שהם מחבלים זה לזה בהלכה (סנהדרין כד, א). מציאות החיים בארץ ישראל מביאה לכך שניתן להשפיע תורה בנעימות מתוך מידת עין טובה, בחוץ לארץ מציאות החיים משפיעה אפילו על תלמידי חכמים שקשה להם לנהוג במידה זו. ועוד כותב הרב ב"מגד ירחים" לחודש תמוז: "מבין המיצרים נגאל עם, ע"י מורים חמושים בגבורה רוחנית שאינם צריכים למקל חובלים". אנו זקוקים לתלמידי חכמים היודעים להביט זה על זה ב"עין טובה", גם כשיש מחלוקות יש להעצים את נקודות ההסכמה. דבר זה משרה נעימות, עין טובה, ומתוך היחס הנעים בין תלמידי חכמים תשרה על המציאות כולה רוח נעימה ועין טובה.

הרב בנימו ברונר, צפת ת"ו
bnayahu@012.net.il

"ספר יצירה" קושר את חודש תמוז לחוש הראיה ואת חודש אב לחוש השמיעה. על פי סדר הדגלים במחנה ישראל, החודשים: ניסן, אייר סיוון קשורים לדגל מחנה יהודה ועמו יששכר וזבולון, ואילו הדגל השני קשור לשבטים: ראובן, שמעון וגד. חודש תמוז קשור לראובן, ולכן לאה קראה לראובן את שמו על פי הפסוק: "כי ראה ה' בעניי" (בני יששכר). המרגלים שרתו את הארץ יצאו בכ"ט בסיוון לארבעים ימים, רוב הילוכם היה בחודש תמוז שהוא חודש הראיה. עליהם נאמר: "ויעלו עד נחל אשכול ויראו את הארץ ויניאו את לב בני ישראל לבלתי בא אל הארץ אשר נתן להם די' " (במדבר לב, ט), הם חזרו למחנה ישראל בחודש אב שהוא חודש השמיעה, והוציאו את דיבת הארץ רעה, וכל בני העדה נתנו את קולם בבכי בגלל ששמעו את דבריהם.

מרן הרב זצ"ל מלמד אותנו שאור הקודש מתחיל מכח הדיבור שהוא ההופעה הראשונה של מדרגתו הרוחנית של האדם. כח הדיבור הוא המחבר בין החלק הרוחני לחלק הגשמי, "ויהי האדם לנפש חיה" מתרגם אונקלוס: "רוח ממלא". הדיבור נובע מתוך האדם, ואילו השמיעה באה מהחוץ אל האדם. הקדושה שמתפשטת מן הדיבור עוברת אל השמיעה. האדם מקדש את הדברים שהוא שומע. קולות הם בעלי מימד רוחני. מכאן אנו עוברים לחוש הראיה, שהוא נוגע בעצמים מוחשיים. האתגר של קידוש מראה עיניים הוא הרבה יותר גבוה. בדרך כלל מראה העיניים מטעה את האדם. חז"ל אומרים על שמשון שהלך אחרי עיניו (סוטה א, ח) ולשמואל הנביא אומר ה': "כי האדם יראה לעיניים וה' יראה ללבב" (שמואל א' טז, ז). מי שמצליח לקדש את הראיה זוכה ל"עולם ברור וצלול וחיים קדושים עליונים". המרגלים פגעו בחוש הראיה, הם התבוננו על ארץ ישראל בעין רעה ולכן הוציאו את דיבתה רעה!

"נפש צדיק הזכה המוכנת לעשות טוב, תשקיף על ההשגחה האלהית בעין טובה, כי מנפשו יחזה שרצונו רק להיטיב. ומנין נמצא בנפשו הכשרון הזה, אם לא מאור העליון הטוב והמטיב!! על כן יהיה בטוח כי הכל נעשה לטוב, והרעות המתרגשות בעולם יש להם אחרית טובה, וממילא ישמח בחייו ויהיה עובד די' באמת ולבו טוב על הבריות. והנפש הרעה שלא תוכל לצייר כי אם רק רע, תשקיף גם כן על העולם בעין רעה, ותתיאש מכל צדדי החיים שתוכל לדון אותם לרעות ולהקטין את הטובות בקטנות ערך. ונתנה הבחירה הזאת ביד האדם... ומטובת העין לגבי ההשגחה העליונה תבא ג"כ טובת עין אל הבריות באהבה

נקודות למחשבה ודיון

- מהו האתגר הגדול של קידוש הראיה?
- מה היה חטא המרגלים ומהי הדרך לדעת הרב לתיקונו?
- מה ההבדל בין תלמידי חכמים שבארץ ישראל לתלמידי חכמים שבחו"ל?

שבירת הלוחות, הגלות, תורת חו"ל ותורת אי"י

לס' הטור וכבסיס לשו"ע) שיעודו היה להביא את מגוון דעות הראשונים, ומתוך כך להוציא הלכה ברורה ופסוקה: "הורקנו מכלי אל כלי ובגולה הלכנו וכמה צרות צורות... באו עלינו עד שנתקיים בנו... ואבדה חכמת חמיו... כי לא נעשית התורה כשתי תורות אלא כתורות אין מספר" וכו'.

משנה סדורה ושלמה של הראי"ה זצ"ל
מי שפיתח והעמיק מאוד במושגים הללו היה מרן הרב זצ"ל. הוא העמיד, כידוע, משנה סדורה ביחס שבין תורת חו"ל המפורדת, לבין תורת אי"י - תורת הגאולה. בספרו 'אורות התורה' (פרק יג) פורש הרב השקפה שלמה על ענינים אלו. וכך הוא כותב בהתייחסו לתורת חו"ל המלאה בפילוגים (שם, ז): "...השכל, הדעה, הרגש, הקדושה והטהרה, שבחוץ לארץ אינם יכולים לקבל אור חיים מקוריים... ההארה הציבורית, העסקנות, העבודה, המעשה, ההלכה, ההגדה, הנגלה, הנסתר, המחקר, הקבלה, המוסר, השירה, הבדיחות וכונד הראש, הפלפול וההגיון, הדקדוק והרמז, שכל אלה הנם נחלקים רק מחוץ ולא מפנים... נעשים מפולגים ומרוחקים זה לזה, נדמה שכל אחד צריך להשמר מחברו ולהתירא ממנו..."

בדבריו שם הוא מבאר גם מהו חזונה של תורת אי"י המאוחדת והמאחדת, לעומת תורת חו"ל הפרטית והמפורדת: תורת חוץ לארץ עוסקת בתיקון הנפש הפרטית, בדאגתה לחומריותה ורוחניותה, לזיכוכה והתעלותה בחיי שעה וחיי עולם. אבל רק בתור נפש פרטית. לא כן תורת ארץ ישראל. היא דואגת תמיד בעד הכלל, בעד כללות נשמת האומה כולה... גם אותו העילוי שצמח הפרט לכלל, על כל מרחב התורה... גם זה עצמו הוא חידוש נשגב ונעלה של תורת ארץ ישראל.

מכאן נבין גם את דברי הגמרא: "כיון שגלו ישראל ממקומן - אין לך ביטול תורה גדול מזה" (תלמוד בבלי, סנהדרין כד, א). תורה חו"ל איכות התורה. תורת חו"ל אינה יודעת להכיל בקרבה את המקצועות השונים של התורה, ההלכה והאגדה סותרים זה את זה, ואינם משלימים זה את זה. ריבוי המחלוקות והשיטות יוצר גם פירוד בלב, ולכן תלמידי חכמים שבבבל חובלים זה לזה, לעומת תלמידי חכמים שבארץ ישראל, אשר למרות שיטותיהם השונות, מנעימין זה לזה בהלכה (סנהדרין כד, א). תורה חו"ל אינה יודעת לקשר את הפרטים לכללים, וכן להיפך. לחבר את החכמה הכללית והתורה, את הקודש והחול, לכדי מסכת רוחנית אחת - הרי זו תורה של מחשכים: "במחשכים הושיבני כמתי עולם" (איכה ג), אמר רבי ירמיה, זה תלמודה של בבל (סנהדרין כד, א).

משנה רוחנית ותוכנית מעשית

לא רק משנה רוחנית פרש הרב זצ"ל לפנינו, אלא גם תוכנית מעשית לצמיחתה של תורת

הוי אומר 'הפלאה' - זו תורה. דברי רב אלו לכאורה תמוהים ביותר: א. הרי בפסוקים ישנה הבטחה מפורשת: "כי לא תשכח תורה מפי זרעו?" ב. ועוד: כולם מכירים את התורה המפוארת שיצאה משיבות בבל הגדולות, שבראשם "סורא" ו"פומבדיתא", עד לחתימת התלמוד הבבלי. אם כן מה היתה כוונתו של רב שעתידה התורה להשתכח?

אלא שדברי רב מבוארים בהמשך: **תניא, רבי שמעון בן יוחאי אומר, חס ושלום שתשכח תורה מישראל, שנאמר (דברים לא) "כי לא תשכח מפי זרעו". אלא מה אני מקיים "ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו"? שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד!** על מאמר זה כותב המהר"ל (תפארת ישראל, פרק נו): "...וכאשר גזר השם יתברך גלות על ישראל והם מפוזרים ומפורדים בכל העולם, כך לא תמצא התורה רק מפוזר ומפורד, ולא תמצא הלכה ברורה במקום אחד... כי נתרחק השם יתברך לגמרי מישראל..."

וכן הוא כותב בדרוש על התורה (עמ' לז): "...כפי מה שישראל בעצם "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים" ע"י גזירת הש"י שלא יהיו במקום אחד, כך התורה... אבל שתהיה ח"ו משתכחת ומסתלקת מישראל לגמרי זה אינו.

הפירוד של תורת חו"ל

מדברי המהר"ל עולה שבמשך הגלות אמנם הוקמו ישיבות מפוארות שמהן יצאה תורה: ישיבות בבל, אשכנז וספרד ועוד, אך תורה זו היא תורה מפוזרת ומפורדת. דברים אלו מזכירים את דברי רבי יעקב בעל הטורים, המתאר בפתח ספרו ההלכתי "ארבעה טורים" את הצורך הדחוף לחבר ספר פסיקה אחיד לכל עם ישראל: "ויוען כי ארכו לנו הימים בגלותנו ותשש כוחנו... ונסתמו מעייני חכמתנו, ונשתבשו סברות וגדלו המחלוקות ורבו הדעות, ולא נשארה הלכה פסוקה שאין בה דעות שונות" וכו'.

ומעין זה מוסף גם מרן רבי יוסף קארו, בבואו לחבר את ספרו המקיף "בית יוסף" וכהשלמה

העם והלוחות מתפזרים לרסיסים

חמשה דברים ארעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז? וחמשה בתשעה באב. בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות, ובטל התמיד, והבקעה העיר, ושרף אפסטמוס את התורה, והעמיד צלם בהיכל (תענית ד, ו).

חודש תמוז מתאפיין בחמשה אירועים טראגיים לעם ישראל. אירועים אלו מסמנים את תחילת החורבן, שהופיע בפועל רק בחודש שלאחריו. "בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ, וחרב הבית בראשונה ובשניה" (שם). בכך למעשה מבטא חודש זה כעין "קדימון" לחודש אב ומשום כך ימי האבלות ימי בין המיצרים: "ז בתמוז - ט' אב) מתחילים בו.

הבקעת העיר בי"ז תמוז מסמנת כמובן את תחילת החורבן הפיזי של ירושלים והמקדש והמשכו בכלל הארץ. במקביל לכך מסמלת שבירת הלוחות ביום זה את החורבן הרוחני, חורבן התורה הבא כתוצאה מהתדרדרות המצב הרוחני של עם ישראל - "חטא העגל".

אך ישנו מימד נוסף ועמוק יותר לשבירת הלוחות לרסיסים. שבירת הלוחות מקבילה לתחילת היציאה לגלות. בגלות עם ישראל מתפזר לרסיסים, וגם התורה - הלוחות מתפזרים לרסיסים. מהו מובנה של התפזרות זאת?

תורת הגלות עתידה להשתכח

על רעיון עמוק זה, שהתורה הנמצאת בגלות היא תורה מפוזרת ומפורדת, עמדו גדולי המחשבה הישראלית: המהר"ל מפראג ומרן הרב קוק זצ"ל. במסכת שבת (קלח, ב) אומר האמורא רב (רב עצמו ירד מא"י לבבל שם הקים את ישיבת סורא ועמד בראשה. לכן קודם לכן, סרב רבי יהודה הנשיא לתת לו מינוי "סמיכה", ביודעו שהוא מתכוון לרדת מא"י ולהקים ישיבה בגולה בבבל).

עתידה תורה שתשכח מישראל, שנאמר (דברים כח) "והפלא ה' את מכותך", 'הפלאה' זו איני יודע מה היא, כשהוא אומר (ישעיה כט) "לכן הנני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא, ואבדה חכמת חמיו, ויבנת נבוניו תסתתר".

בין המיצרים

כל מה שאדם מישראל מרבה בלימוד תורה ומדקדק בקיום מצוות, מתקשר הוא יותר בכנסת ישראל, ומרגיש בקרבו את נשמת הכלל כולו בתמציתו היותר עליונה, וחש הוא בכל מהותו את הצער של כנסת ישראל בשפלותה, ומתענג משמחת עולמים העתידה לפניה.

אורות ישראל פרק ג, ז

אישים ואירועים

בחי מרן הראי"ה זצ"ל

תמוז תרפ"ז 1927 האדמו"ר מגור בא בפעם השלישית לביקור בארץ ישראל ויוצא כנגד המתקיימים את מרן הרב, משבתו ואף מבקר אותו בביתו.

האדמו"ר מגור
 והנה בא אלינו בשלישית, בימי השפץ והמשבר הכלכלי, והראה בזה וככל אשר פנה, כי לא איש כמה יתפעל מתנודות הזמן וכי הוא יודע להכדיל יפה בין מצוקות השעה ובין יצירות הנצח. ולא זו בלבד: בימי בקורו השלישי הביע האדמו"ר מגור באופן די ברור את יחסו לטפיחי קריה בירושלים. עוד באגרתו הראשונה קבל על עתוני האגודה על שהם מציירים תמונה מסורסת ומוזיפה מסכוד מרן הגאון ומופת-הדור הרב ראי"ה קוק, ואולם הפעם עשה כמה מעשים כדי להכליט שהוא מכיר בו כמרא דארעא דישראל וכי הוא מתרחק מן הנרגנים כמטחוי קשת. אין פלא אם ההפך הגלגל וחצי המליונים נחתו כמעט קט גם באדמו"ר מגור בעצמו. "עצם ההוויזן הזה הוכיח גלוי לכל, גם מי יש לנו עסק ומי הם האנשים המצליחים לפעמים להשפיע על מהלך המאורעות בירושלים. ואילו לא בא הפעם האדמו"ר מגור אלא להראות דבר זה בלבד – דיו ודיו. ואולם אנו מקוים, כי מבקוריו התכופים בארץ יצמחו עוד פעמים חיוביים לבנין הארץ ולהרמת היהדות."

מצב התורה ברוסיה בכל רע, אך בארצנו אור התורה החל זורח: מוקמות ישיבות חדשות מסוג ישיבת "מרכז הרב" – דבר המרומם את הנפש.

אור תורה. כהגות לבנו על מצב התורה בארץ-הרטים, אנו נזכרים בלי משים כאור תורה הזורה בארצנו כשמש בצהרים. אפילו איש כפליכס ורבורג, המאיר פניו להתישבות בקרים, מכיר ומודה, כי ליהדות אין מקלט בטוח זוהתי בארצנו. ואמנם גידולו המפליא של ההנוך התרדי המשופר מסוגו של "המורח" בעבר מזה והתרבותן של "ישיבות" חדשות מסוג של "ישיבת מרכז הרב", ישיבת סלובודקי בחברון, ישיבת לומז'ה בפתח-תקוה, ישיבת "תורה" בתל-אביב – כל זה עלול להרים את הרוח. כל זה מוכיח בעליל, כי ארץ ישראל הולכת ונעשית לאכסניה של תורה כבימים מקדם.

תמוז תרצ"ב 1922 בהשתדלותו של מרן הרב מתבטלת גזירת מנהל מחלקת העליה של המנדט הבריטי שלא להרשות כניסת רבנים לארץ ישראל.

הקלה בעלית רבנים לא"י
 בזמן האחרון בוטלה, ע"י השתרלות מרן הנרא"י קוק, הנזירה שהונהגה בשנים האחרונות ע"י מנהל מחלקת העליה של הממשלה, שלא להרשות כניסת רבנים לא"י, שהם למטה מניל המשיב, המוכאים על יסוד אחריות הרבנות הראשית. כתוצאה מנזירה זו הושבו ריקם 36 בקשות ע"ד עלית רבנים. הנרא"י קוק נהל בנריון זה מיזם ממושך עם הנציב העליון, וסוף סוף הסכים הנציב לבטל את הנזירה. על יסוד זה כבר נתאשרו רשיונות עליה לשלשים וששת הרבנים הנ"ל.

ועידת רבני אמריקה שולחת מברק ברכה, אמון והוקרה לראש רבני ארץ ישראל.

ברכת אמון והוקרה לראש רבני א"י
 ועידת רבני אמריקה, שנתקיימה בזמן האחרון בניו-יורק, קבלה באופן חגיגי פה אחד החלטה לשלוח שלטתה של ברכה לראש רבני א"י הנרא"י קוק בנוסח דלקמן: "ועידתנו השנתית החליטה להביע להדרת נאיון ברכת אמון והוקרה. יתעורר נא ויתחזק להמשיך עבודתו בקודש לתפארת עמנו וארצנו. אנודות הרבנים האורתודוכסים בארצות הברית וקנדה. הרב סילבר – נשיא; הרב זלצר – מוכיר."

א"י בזמן החדש, כש"קול התור נשמע בארצנו והניצנים נראו בארץ".
 כארבע שנים לאחר עליית ארצה, בהיות עסוק עד צואר בעניני הרבנות של יפו והמושבות, הטריח עצמו הרב לכתוב אגרת תמיכה וחיוזוק לת"ח שייסדו את "בית ועד לחכמים" בעיה"ק ירושלים. באיגרתו הוא מציב בפניהם אתגר רוחני מעשי להקמתה של תורת א"י:
הבדל עצום ונשגב בין תורת א"י לתורת חו"ל.
בא"י שפע רוח הקודש מתפרץ לחול על כל ת"ח שמבקש ללמוד תורה לשמה... מה שאין כן בחו"ל... אנחנו יכולים להמשיך טל אורות... עד שילך עמנו אור הבלבלי להתאחד עם התלמוד ירושלמי, ויחדנו יאירו באור שבעתים...

לגיבוש מלא של משנתו הרוחנית-המעשית ביחס לתפקידים של תלמידי חכמים בארץ, הגיע הרב בכ' בטבת שנת תרפ"א, עת נשא את הרצאתו המופלאה לפני חכמי "מרכז הרב".
לחיים של יצירה הנני קורא אתכם... מלאכה אחת גדולה עומדת לתקן את הפירוד הזה (בין הלימוד העיוני לבין הלימוד ההלכתי).
להרגיל את העולם הלומד שלנו בסדר לימוד מיושב, המעמיד את הפוסקים והתלמודים במערכה אחת מחוברת ומאוגדת יחד... בתחילה לסדר על שני התלמודים את ההלכות של הפוסקים... להציבם עמוד על עמוד ודף על דף אצל התלמודים... עצם ההצגה של העניינים, אלה מול אלה תאיר את עיני הלומדים, ותרגיל אותם לסגל את הידיעה של כל הלכה עם מקורה וסיבתה... ואז אור חדש יאיר על ציון, והתורה תתכבד על ישראל... ומציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם.

איחוד המקצועות הרוחניים ע"י ת"ח שבא"י יחבר את רסיסי הלוחות

מתוך הדברים הללו צופה הרב אל העתיד ומצפה לזמן שבו יתאחדו כל המקצועות הרוחניים, ע"י תלמידי חכמים אשר יכשירו את עצמם לכך (ואוה"ק א ע"מ כג): וצריך הדור להיות חמוש בגבורה, בגדולי תורה, בעלי מסורת, בעלי תורה בהלכה, שכן האגדה. ונטית שפעת רוח הקודש, והידור הופעת קבלת רוח הנבואה לא יחסר להם. והם יגבירו את כח ישראל, להכשירו לגאולה, לרומם את התורה ע"י הנבואה ורוח הקודש, ואת ההלכה והמעשה ותלמודה, ע"י האגדה, והמוסר ההגיוני. ותשוב בזה גאותן של ישראל למקומה, ופעמי גאולה ישמעו בעולם, ורוח ישראל הנדרם יחל לשוב לאיתנו...
 חודש תמוז הוא אמנם תחילת הצרות והאבלות, אך הוא גם פתח לתקווה חדשה: "מבין המימצרים נגאל עם, ע"י מורים חמושים בגבורה רוחנית, שאינם צריכים למקל חובלים". (מגד ירחים, תרע"ד).

הרב אברהם קוסמן ירושלים ת"ו

הרב יונתן בנימין הלוי איש הורוויץ ומסע הרבנים תרע"ד

הונגריה, תרכ"ב (1862) - י"ט תמוז ת"ש (1940)

עזרתו בגיוס הכסף למסע, מאחר והכסף הוא המעכב היחיד את המסע. (א"י הכהן קוק, אגרות הראיה ב', ירושלים תשכ"ב, עמ' קעח קעט).

הרב הורוויץ שעמד בקשר עם הרב ב"צ יאדלר ורבני היישוב הישן בנושא הפרשת תרומות ומעשרות נענה לאתגר שהציב בפניו הרב קוק, ומלבד ההיבט הכספי, הוא עודד מנהיגים, וחברים בוועד לתיקון תרומות ומעשרות ביישוב הישן להצטרף ליוזמת הרב קוק. הרב קוק שקבע את המתכונת הבסיסית למסע, בשיתוף עם ר' ב"צ יאדלר, הזמין גם את הרב הורוויץ ליטול חלק בעיצוב סופי של הביקור בצפון.

במהלך המסע נטל הרב הורוויץ חלק חשוב בכל הפעילויות של המשלחת. הוא הציג שורה של דרישות בתחום החינוך ביישובי הצפון, והעלה הצעות ייעול בנושא הפרשת ת"מ. הרב הורוויץ הקפיד שבמהלך המסע תופגן תמימות דעים ואחדות מעשה, בין חברי המשלחת שייצגו גוונים שונים ביהדות הדתית. כך לדוגמה, הוא מנע פיצול מסוים בהתייחסות הרבנים לבעיה שהתעוררה בבית-הכנסת ביזכרון-יעקב, ושמר על שלמות המשלחת עד חזרתה ליפו. לנוכחותו ולעמדותיו נודעה חשיבות יתירה, בין היתר מפני שהוא היה האיש המרכזי במשלחת, שהיה מסוגל לתרגם המלצות פעולה, למעשים בשטח. ואמנם, חלק מן התמורות החינוכיות שהתחוללו בעקבות המסע היו פרי מעמדו של הרב הורוויץ כנציג "הפקידים והאמרכלים".

הוא היה גם האיש אשר טרח על פרסום מהלך המסע ומכלול התרחשויותיו, בחוברת "אלה מסעי" שיצאה לאור בגרמניה בשנת תרע"ו. סביר להניח כי הרב הורוויץ שערך את קובץ רשמי המסע עשה שימוש משמעותי בחומרים שקבל מהרב קוק, אשר חבר את ההקדמה לחוברת "אלה מסעי". חותמו של הרב קוק הוטבע גם על המסע וגם על חוברת המסע, אם כי נדמה שהוא ציפה שעורך החוברת יעניק דגש רב יותר לאהבה וההערכה שרוחשים חברי המשלחת ליישוב החומרי על אדמת הקודש, ולאמונה שהקבי"ה יצמיח ישועה מגרעיני המציאות החדשה, הנרקמת בא"י.

נראה כי לכתחילה, יועדה החוברת להפצה בין באי הוועידה העולמית של "אגודת-ישראל" שהייתה אמורה להתכנס בקיץ תרע"ד בפרנקפורט. הרבנים קוק והורוויץ יצאו לגרמניה כדי להשתתף בדינאי הוועידה, ולייצג במהלכה את ההיבט הארץ-ישראלי. החוברת באה להוסיף על נוכחותם ודבריהם, ולעורר את מנהיגי התנועה וחבריה ליטול חלק פעיל בתהליך בנין הארץ, ובעיקר בגיבוש זהותו הדתית והרוחנית של היישוב החדש.

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה בקיץ תרע"ד, בוטלה ועידת "אגודת ישראל", ונדחתה הוצאתה לאור של החוברת "אלה מסעי". היישוב בא"י בכלל, והיישוב הישן בפרט נקלעו למצוקות חמורות. רבים מאנשי היישוב הישן נספו ברעב ובמגפות, ומוסדותיו כמעט ולא תפקדו. אחד הגורמים החיצוניים שסייעו ליישוב הישן במאבק על הישרדותו היה ארגון "הפקידים והאמרכלים" שפעילותו בא"י נוהלה באותה העת, בין היתר ע"י הרב הורוויץ.

בעיצומה של המלחמה הוא פרסם את חוברת "אלה מסעי", וצרף לחוברת קול-קורא, שחובר כנראה ע"י הרב קוק. בפניה זאת הודגש מצבו העגום של היישוב הישן, והקוראים התבקשו להיתרם לעזרתו. הרב הורוויץ המשיך בפעילותו בא"י גם לאחר מלחמת העולם הראשונה. הוא נימנה עם מנהיגי תנועת אגו"י בא"י והיה ממקורביו של הרב יוסף חיים זוננפלד. כבעבר, הוא השתדל לנקוט עמדה מפשרת בין הרב קוק וחוגו, ובין אלה בציבור החרדי שהסתייגו מעמדותיו. אולם דומה, כי את הקרבה היתירה ביותר בין מנהיגי החוגים הללו הוא הצליח ליצור בפרק הזמן הקצר של "מסע הרבנים", שרישומיו ניכרים עד היום.

הרב יונתן בנימין הלוי איש הורוויץ נולד בהונגריה ובשתיים מקהילותיה (ביסטריץ ואלשאקוביץ) שימש ברבנות ובדיינות.

נקודת המפנה המרכזית בחייו הציבוריים הייתה בשעה שהתיישב בא"י. הרקע להגעתו לארץ קשור לשינוי שחל בהסדרי התמיכה הכלכלית שהעניקו יהודי גרמניה והולנד ליישוב הישן. "פקידים ואמרכלים" ארץ הקודש באמסטרדם, המוסד שארגן את התמיכה ביישוב הישן, החליט בשנת תרס"ו על שינוי במתכונת ה"חלוקה". כדי ליישם את המדיניות החדשה הוקמה בירושלים לשכה מקומית של "הפקידים והאמרכלים"

(פקואים) ובראשה הועמד הרב הורוויץ, שעלה לא"י בשנת תרס"ח ושימש גם כראש כולל ה"ד (הולנד דויטשלנד).

התפקיד שהוטל על הרב הורוויץ היה מורכב וחייב רגישות רבה. ר' יעקב רוזנהיים ממנהיגי היהדות החרדית בגרמניה, ולימים ממנהיגי אגו"י, הגדיר בזיכרונותיו את התכונות הנדרשות מנציג אירופאי חרדי הבא להידבר עם חרדי ירושלים: "נדרש טאקט מרובה, פקחות וכושר פעולה מעשי, כדי שיוכל למלא את תפקידו הכפול: מצד אחד היה עליו לתקן את המעוות שנעשה במקרים אחדים... ומאידך, למרות השתדלותו לספק במידה מסוימת את דרישות האורתודוקסיה המערבית, על הלכי הרוח המודרניים במקצת שלה, עליו היה להישאר ולהתמיד ביחסים תקינים ובהרמוניה עם חוגו של ר' יוסף חיים זוננפלד זצ"ל וועד העיר האשכנזי. לאושרנו נמצאו כל התכונות האלה באישיותו של ר' יונתן בנימין הורוויץ...". נ"י רוזנהיים, זיכרונות, בני-ברק תשל"ט, עמ' פט).

המפגש עם המגוון האנושי של החברה היהודית בא"י באותה התקופה, הוביל את הרב הורוויץ גם לקונפליקטים. לרוב, הוא השכיל במתינות, בסובלנות, ביחסי צבור נאותים ובכוח אישיותו מעוררת האהדה והאמון, לתמרון בין חוגים דתיים שונים ביישוב, ולעיתים אף ללכד מחנות העוינים זה את זה סביב מטרות משותפות.

הרב הורוויץ מימש את הרפורמה הכלכלית שלשמה נשלח, ופעל לביסוסו של היישוב הישן. ראוי להדגיש כי הוא לא הסתגר בד' אמות של היישוב הישן ושיתף פעולה עם גורמים ביישוב החדש, במגוון רחב של נושאי חינוך ודת.

קשרים מיוחדים נוצרו בינו לבין הרב קוק, ששימש מאז שנת תרס"ד, רבן של יפו ומושב העלייה הראשונה. היה זה מפגש בין שני אישים "מחלוצי העלייה השנייה" שכל אחד מהם קיבל על עצמו יעד תורני חלוצי: הרב הורוויץ שהסתופף בחוצות היישוב הישן, ספג השראה עמוקה גם מן הרב קוק. השניים שיתפו פעולה בנושא מצוות התלויות בארץ, ובתחום חינוך וספרות תורנית שלצורך פרסומה הרב קוק ביקש להיעזר ברב הורוויץ.

אחד הנושאים החשובים בהם הצטלבה דרכם היה "מסע הרבנים" למושבות הגליל בראשית שנת תרע"ד. מאז החל בתפקידו ביפו ובמושבות, הביע הרב קוק מספר פעמים את רצונו לסייר במושבות השומרון והגליל כפי שנהג לבקר לעיתים תכופות במושבות יהודה. העדרו של קשר בלתי אמצעי בין הרב ליישובי הצפון גרם לתחושת נתק בינו ובין מתיישבי וחלוצי הצפון.

למעשה, מניעות לוגיסטיות הן שגרמו לדחיית היציאה לשומרון ולגליל. ביקור זה חייב הערכות מדוקדקת מראש, דאגה לאמצעי תחבורה מגוונים לתקופה ממושכת וכמובן גיוס תקציב הולם. על רקע כל האמור לעיל, פנה הרב קוק באביב תרס"ג אל הרב הורוויץ אותו הגדיר כ"ידיד יקר מפנינים", ובלב כבד ביקש את

ד"ר יוסי אבנרי, מושב גמזו ת"ו

ראש המחלקה ללימודי יסוד במכללת אשקלון

עלון חדשי הוצאת "בית הרב" רח' הרב קוק 9, ת.ד. 6275, ירושלים 91062 טל' 02-6232560 פקס' 02-6242908

מגד ירחים

betharav@zahav.net.il • www.moreshet.co.il/beit-harav

עריכה: שושנה רייך עיצוב גרפי: אופירה קרקובר

